**J. M. RIVEROS, *La Crónica de Monemvasía. Texto y contexto:
Una revisión a partir de revalorización de fuentes hispanas,*
Pontificia Universidad Católica de Valparaíso, Valparaíso 2010, 258 sayfa
(2 Resim, 3 Tablo, 5 Harita) ISBN: 9789561704763**

Erman ŞAN*

558 yılından sonra Tuna Nehri'ni geçmiş olan Avarlar, hâkimiyetleri altına aldıkları kitlelerle birlikte, 580'lerin sonlarına doğru Tuna civarındaki Doğu Roma (Bizans) savunma hattını çökertmişlerdi. Söz konusu savunma hattının çökertilmesi de nihayetinde Avarların ve onların şemsiyesi altındaki Slavların tüm Balkan Yarımadası'na yayılması ve nihayetinde de Balkanların çok büyük bir bölümünün Bizans'ın denetiminden (*de facto*) çıkması ile sonuçlanmıştır. Ancak Avar-Slav işbirliği, Avarların M.S. 626 yılında gerçekleştirdikleri başarısız Konstantinopolis kuşatmasının ardından bölgedeki Avar hâkimiyetinin çökmesine müteakip sonlanmış gibi gözükmektedir. Bunu izleyen süreçte Balkanlar'da Avarlardan boşalan hâkim mevkiyi Bulgarlar doldurmuşlar ve kurdukları kağanlık ile Bizans'ın amansız düşmanları olarak belirmişlerdir. Gerek Avar gerekse de Bulgar hâkimiyeti dönemlerinde Slavlar, Peloponnesos da dâhil olmak üzere Bizans aleyhine yayılmalarına devam etmişlerdir. Dolayısıyla, Bizans arazisi içerisindeki bazı bölgeler kaynaklarda *Sklavina* olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Günümüze kadar geçen yaklaşık bin beş yüz yıllık zaman zarfında da bölgedeki Slav varlığı kesintisiz bir şekilde devam etmiştir.

Burada tanıtımını sunacağımız çalışma, Avarlar ile Slavların Tuna Nehri'nin güneyine inerek Balkan Yarımadası'nda hâkimiyeti ele geçirmeleri ile birlikte Bizans'ın bölgedeki demografik, ekonomik, siyasi ve kültürel yapısına ne türden etkilerde bulunduğunu incelemeye hasredilmiştir. Çalışmanın merkezinde IX-X. yüzyıllarda kaleme alındığı düşünülen *Monemvasia Kroniği* adlı Hellence anonim bir eser bulunmaktadır. Yukarıda özetlemeye çalıştığımız Avar-Slav yayılması süreci hakkında kaynaklarda derli toplu bilgi bulma imkânının neredeyse yok denecek kadar sınırlı olmasına ilaveten, konuya dair barındırdığı bilgilerin döneme ışık tutacak mahiyeti *Monemvasia Kroniği*'nin değerini -minor bir kronik olmasına rağmen- artırmaktadır.

Yazarın kendi ifadesine göre çalışma üç temel amaç doğrultusunda vücuda getirilmiştir. Bunlardan ilki *Balkanların Slavizasyonu* meselesidir. İkincisi ise *Monemvasia Kroniği*'nin diğer Hellence ve Latince antik kaynaklar ile karşılaştırılarak kritiğinin yapılmasıdır. Son olarak da, kroniğin İspanyolca bir tercümesinin literatüre kazandırılmasıdır. Bu amaçlara uygun şekilde oluşturulan çalışma; Índice, Introducción -temel dört bölüm olan- *I. Preámbulo*, *II. La Crónica de Monemvasia: El Texto* *III. El Comentario* *IV. Los últimos reductos esclavos en el Peloponneso*'ya ilaveten *Consideraciones finales*, *Bibliografía* ve *Index verborum*'dan meydana gelmektedir.

Çalışmanın *Introducción* (Önsöz, 11-20) kısmı, Batı'da Bizans tarihi çalışmalarının başlamasından ve bu çalışmalara öncülük etmiş büyük tarihçilerden bahsedilmesiyle başlar. Yine

* Arş. Gör., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniv., Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, ermansan@gmail.com

özet bir biçimde, Güney Amerika'daki Bizans tarihi çalışmalarından da söz edilmiştir. Yapılan girizgâhı müteakip Roma İmparatorluğu'nu ekonomik, siyasî, sosyal, dinî ve dilsel konularda derinden etkilemiş olan “*barbar*” halkların hareketliliği konusu ele alınır. Doğu Roma İmparatorluğu'nda büyük değişikliklerin meydana gelmesine katkı yapmış bu hareketliliklerin ilki ünlü *Kavimler Göçü* ve Balkanlar'da yarattığı artçı etkilerdir. İkincisi ise, özellikle Bizans'ın esas hâkimiyet alanı olan *Asia Minor*'a VII. yüzyıldan itibaren Mısır ve Suriye bölgelerinden gelen Doğu Romalı ahalinin hareketliliğidir. Bahsi geçen geri çekilişin başlıca sebebi, öncelikle Sâsânîlerin Bizans aleyhindeki ilerlemesidir.

Sâsânî ilerlemesine imparator Herakleios (610-641) önderliğinde reaksiyon gösterebilen Bizans, burada son gücünü harcadığı için hemen sonrasında başlayan Arap-Müslüman ilerlemesi karşısında çaresiz kalmış ve imparatorluk topraklarının büyük -ve oldukça hayatî- bir kısmını Müslümanlara terk etmeye zorlanmıştır. Riveros tarafından “*Krizler Çağı*” olarak nitelendirilen bu dönem aynı zamanda *Monemvasia Kroniği*'nin ve dolayısıyla da tanıtımını sunduğumuz eserin odaklandığı dönemlerden biridir. Fakat vurgulamak gerekir ki, Riveros burada -ve çalışmanın devamında- özellikle Tuna Nehri'nin güneyine sarkan Avarlar ve Slavlar üzerinde durmuş, diğer göç hareketleri ile ilgilenmemiştir.

Üç alt başlığa ayrılmış olan I. bölüm, “*Preámbulo*” (Giriş, 21-53) başlığını taşır. Bunlardan ilki, “*El origen de los eslavos en la historiografía. Visión sumaria*” (Tarih Yazımında Slavların Menşei: Kısa Bir Bakış, 21-26) isimindedir. Bu kısımda Riveros, hâlâ tam bir şekilde çözümlenmeden duran sorunlar olarak tanımladığı Slavların menşei, anavatanları ve yaptıkları göçler üzerine yoğunlaşır. Kaynakların ilk kez imparator I. Iustinianos (527-565) döneminde Slavlardan söz etmeye başlamış olmalarına rağmen aktardıkları bilgilerin az ve spekülasyona açık olmaları, modern tarihçilerin Slavlara ve kökenlerine dair çeşitli tezler öne sürmeleri sonucunu doğurmuştur. Burada yazar tarafından özellikle iki tez üzerinde durulur. Tezlerden ilki O. Pritsak'a, diğeri ise F. Curta'ya aittir.

İkinci alt başlık, “*Bizancio frente a ávaros y eslavos*” (Avarlar ve Slavlar Karşısında Bizans, 36-48) adını taşımaktadır. Bu kısımda ilkin, Avarların ve Slavların Tuna Nehri'nin güneyine sarmaları konusu ele alınmıştır. Tuna Nehri'nin güneyine geçilmesi konusunun üzerinde durulmasının sebebi, söz konusu hattın Bizans ile kuzeyli kavimler arasındaki geleneksel sınır olmasından ileri gelmektedir. Diğer bir deyişle geleneksel sınırın aşılması, Bizans'ın varlığını tehlikeye sokan açık bir tehditin ortaya çıkmasıyla aynı manaya gelmektedir. Riveros, tam da bu andan itibaren Bizans İmparatorluğu için zuhur eden bir “*Balkan Sorunu*”ndan bahseder. Devamında, Bizans ile Slavlar arasındaki münasebetleri birbirini izleyen üç dönem için üç farklı terimle tanımlar: *Yayılma*, *Durdurma* ve *Geri Çekilme*. Bu terimler *Balkanlar Sorunu*'nun ortaya çıkış tarihi olan I. Iustinianos devrinden yaklaşık X. yüzyıla kadar devam eden dönemdeki Bizans-Slav münasebetlerinin tahlil edilmesinde de anahtar vazifesi görmektedir.

Üçüncü ve son alt başlık, “*La cuestión Fallmerayer*” (Fallmerayer Sorunu, 49-54) dir. Bu kısım ünlü Alman tarihçi J. F. Fallmerayer tarafından ileri sürüldüğü 19. yüzyıldan günümüze değin ilmî münakaşalara sebep olan ünlü tez etrafında yoğunlaşmıştır. Bu teze göre, Slavların Peloponnesos'a ilerlemelerinden sonra burada bulunan otokton halklar büyük ölçüde yerini yeni yerleşimciler olan Slavlara bırakmışlardır. Riveros, öncelikle bu tezin Fallmerayer tarafından ileri sürüldüğü dönemdeki siyasî ortam hakkında bilgi vererek devamında bu tez hakkında günümüze kadar Zinkeisen, Georgiades, Paparigopulos, Vasmer, Bon, Charanis, Setton, Lemerle, Musset, Ostrogorsky, Malleros ve Avramea gibi Bizantinistlerin gösterdikleri refleksler dair bilgiler verir. Tıpkı Riveros'un bu çalışmasının merkezinde olduğu gibi Fallmerayer'in tezinin merkezinde de konuya dair sahip olduğu önemli bilgiler nedeniyle *Monemvasia Kroniği*

bulunmaktadır. Bu kısımda bir manada *Monemvasia Kroniği*'nin Bizans Tarihi araştırmalarının en önemli sorunlarından birinde ne derece önemli bir mevkiyi işgal etmiş olduğu da gösterilmiştir.

Geniş sayılabilecek Giriş kısmına müteakiben gelen II. bölüm, “*La Crónica de Monemvasia. El Texto*” (Monemvasia Kroniği: Metin, 55-71) adını taşımaktadır. Bu bölüm ile kroniğe giriş yapılmış olur. İkinci bölüm iki alt başlık altında değerlendirilmiştir. “*Noticia acerca de los manuscritos*” (Elyazmaları Hakkında Bilgiler, 55-59) isimli ilk altbaşlıkta günümüzdeki mevcut elyazmaları hakkında doyurucu bilgiler bulunmaktadır. Bunlar daha sonraki dönemlerde istinsah edilmiş olan dört adet yazma nüshadan ibarettir. Yine kısa sayılabilecek bir şekilde Riveros, elyazmalarının farkları hakkında da bilgiler vermiştir.

Mevcut elyazmalarının tanıtılmasından sonra kroniğin İspanyolca çevirisinin verildiği ikinci alt başlık “*Traducción: Crónica de Monemvasia*” (Tercüme, Monemvasia Kroniği, 60-72) gelir. Sunulan İspanyolca çeviri orijinal Hellence metnin daha sonraki dönemlerde yapılmış olan Fransızca, İngilizce ve İtalyanca çevirilerinin karşılaştırılması ile elde edilmiştir. Burada kronik, üç kısım halinde sunulmuştur. Bunların ilki: “*I. Los ávaros en los Balcanes: párrafos 1 a 3*” (Balkanlar’da Avarlar, 1-3 Arası Paragraflar, 64-68) adındadır. Kroniğin bu kısmında M.S. VI. yüzyılın sonlarındaki döneme dair haberler bulunmaktadır ve Avar elçilerinin 558 tarihinde Konstantinopolis’e gelişleri ile başlar. Avar elçileri daha önce böyle bir giyim tarzı görmemiş olan Konstantinopolis ahalisinin oldukça ilgisini çekmiştir. Devamında Avarlar ile Hunların giysileri arasında bağ kurulması kaydedilmeye değer diğer bir ayrıntıdır. Kroniğin ikinci kısmı ise “*II. Los ávaros en el Peloponeso: párrafos 4 y 5*” (Peloponnesos’ta Avarlar, 4 ve 5. Paragraflar, 68-69) başlığını taşır. VI. ve IX. yüzyıllar arasındaki haberlerden oluşan metnin bu kısmında genel olarak Avarların ve Slavların Balkanlar’daki ve hemen akabinde Peloponnesos’taki yayılmaları mevzu bahis edilmiştir. Aktarılan ilginç bir ayrıntı da, bu yayılma hareketinin Abydos’a ve oradan da *Asia Minor*’un iç kısımlarına doğru uzanmış olmasıdır. Yine Avarların “*Hellas’ın Tamamı*”nda yaklaşık iki yüz on sekiz yıl süren bir hâkimiyet kurmalarından da bahsedilir. Son kısım ise “*III. Rebizantinización del Peloponeso: párrafos 6 y 7*” (Peloponnesos’un Rebizantinizasyonu, 6 ve 7. Paragraflar, 69-70) başlığını taşır. Burada M.S. IX. yüzyılın başlarındaki dönemde Bizans’ın Peloponnesos’ta yeniden hâkimiyetini tesis etmesi sürecine dair haberler bulunmaktadır. Riveros, bu hâkimiyet tesisi sürecini aynı zamanda *Peloponnesos’un Recristinizasyonu ve Rehelenizasyonu* dönemi olarak da nitelendirdiği için bölüme böyle bir başlığı uygun görmüştür.

III. bölüm, “*El Comentario*” (Yorum, 73-208) adını taşımaktadır ve dört alt başlık altında ele alınmıştır. Bu bölüm temel olarak *Monemvasia Kroniği*’nin yorumlandığı, verdiği bilgilerin diğer kaynaklardaki bilgiler ile mukayesesisinin yapıldığı bölümdür. Yine aynı bölüm gerek nitelik gerekse de nicelik olarak çalışmanın ana gövdesini oluşturmaktadır.

Birinci alt başlık şöyledir: “*I. Los ávaros en los Balcanes: párrafos 1 a 3*” (Balkanlar’da Avarlar, 1-3 Arası Paragraflar, 73-107). Yazar, bu kısımda metnin yorumlanmasına geçmeden hemen önce *Monemvasia Kroniği*’ndeki tarih verme biçimleri -ki tarihlemeler birkaç şekilde formüle edilmiştir- hakkında ön bilgi verir. Bu açıklamayı müteakip Riveros, Avarların bölgeye gelişlerini kroniğe dayanarak 558 yılı olarak tarihlendirir. Müteakiben kroniğin ilk üç paragrafında hikâye edilen, Avarların Balkanlar’da görünmelerini ve bölge üzerinde hâkimiyet kurma süreçlerini kronolojik bir biçimde değerlendirir. Yazar bunu yaparken *Monemvasia Kroniği*’nin sunduğu kronoloji ile döneme dair bilgi veren diğer Hellence ve Latince yazılı kaynakların yardımına başvurur. Bundaki temel gaye *Monemvasia Kroniği*’nin tarafından verilen tarihlerin sınanması ve dolayısıyla da kroniğin güvenilirliğinin test edilmesidir. Yazar burada diğer yazılı

kaynakların da yardımı neticesinde *Monemvasia Kroniği*'nde verilen 558 yılının oldukça doğru gözüktüğü sonucuna varmıştır. Yine aynı kısımda alt başlıklar halinde *Monemvasia Kroniği*'nin ilk üç paragraflık kısmı ile aynı doğrultuda bilgi veren kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir. Burada benzer pasajların karşılaştırılması da söz konusudur.

İkinci alt başlık “*Los ávaros (¿y eslavos?) en el Peloponeso: párrafos 4 y 5*” (Peloponnesos'ta Avarlar (ve Slavlar?), 4 ve 5. Paragraflar, 107-198). Oldukça geniş kapsamlı olan bu kısımda birçok altbaşlık bulunmaktadır. Yazarın buradaki temel hedefi Peloponnesos'taki Avar ve Slav varlığını ele almaktır. *Monemvasia Kroniği*'nde Avarların “*Hellas'ın Tamamı*”nı işgal etmiş olmalarına ilişkin bilgi Riveros'un ilgisini çektiğinden Riveros dikkatini bu ifade üzerine yoğunlaştırmıştır. Yazar burada şöyle bir soru yöneltir: *Monemvasia Kroniği* Avarlar derken acaba Slavları da kastetmiş midir? Döneme dair bilgi veren diğer kaynakların ve modern araştırmaların analizi sonucunda yazar, Avar ve Slav isimlerinin kronikte birbirlerinin sinonimi olarak kullanıldıkları sonucuna varır. Dolayısıyla ona göre *Monemvasia Kroniği* Avarlar derken Slavları da kastediyordu ve işin aslı bu işgalde Slavlar daha ön plandaydılar. Sonrasında kronikte zikredilen “*Hellas'ın Tamamı*” ifadesi ile neyin kastedilmiş olduğunu sorgulayan yazar, işe öncelikle döneme dair bilgi veren diğer yazılı kaynakların bir analizini yapmakla başlar. Bu kaynaklar arasında Isidorus Hispalensis (560-636)'e ayrıca bir önem atfeder. Çünkü yazara göre Isidorus Hispalensis'in çalışmaları *Monemvasia Kroniği*'nin doğrulanmasında anahtar vazifesini görmektedir. Isidorus Hispalensis'in eserlerindeki Hellas'a dair bilgileri değerlendiren yazarın ulaştığı sonuç: Genel olarak tartışılmalı gibi gözüken konularda Isidorus Hispalensis'in *Monemvasia Kroniği*'ni teyit ettiğiidir. Varılan ilginç sonuçlardan bir diğeri de Hellas'ın 596-620 yılları arasında, önce Avarlar ve sonrasında da Slavlar tarafından olmak üzere iki istila geçirmiş olduğunun öngörülmesidir. Bu konudan sonra ise Hellas'ın yerlisi olan Hellen ahalinin -kroniğin de şahitlik ettiği üzere- İtalya'ya ve Sicilya'ya iltica ettikleri anlatılmaktadır. Fakat bu istila Hellen ahalinin tamamının yerinden edilmesi ile de sonuçlanmış değildir.

Üçüncü kısım, “*Rehelenización y recristinización del Peloponeso: párrafos 6 y 7*” (Peloponnesos'un Rehelenizasyonu ve Recristiyanizasyonu, 6 ve 7. Paragraflar, 198-208) başlığını taşımaktadır. İlk olarak son iki paragrafın (6-7) hangi tarihte yazılmış olabileceği sorunu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Yazara göre bu tarih M.S. IX. yüzyıl başıdır. Riveros yaptığı açıklamalar sonrasında Bizans'ın *thema* sistemine değinir. *Thema* sisteminin değerlendirilmesinin başlıca iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki *thema* sistemini ortaya çıkaran sebeplerin başında -bu çalışma boyunca da ele alınan- “*Balkanlar Sorunu*”nun bulunması; ikincisi ise Bizans'ın Peloponnesos'u yeniden kendi adına kazanması sürecinde *thema* sisteminden faydalanmış olmasıdır. Bizans'ın Peloponnesos'ta yeniden hâkimiyet tesis etme süreci yazar tarafından ‘Peloponnesos'un Rehelenizasyonu ve Recristiyanizasyonu’ olarak da tanımlanmıştır. Bu konulardan sonra ise oldukça özet halde bir değerlendirme kısmı bulunmaktadır.

IV. bölüm ise, “*Los últimos reductos eslavos en el Peloponeso*” (Peloponnesos'ta Slavların Son Kaleleri, 209-212) ismindedir. Yukarıda da belirtildiği gibi *Monemvasia Kroniği*, IX. yüzyılın başındaki olayların anlatımı ile sonlanmaktadır. Riveros, çalışmasında ele aldığı konu ve dönem dışında kalmasına rağmen, sadece genel resmi tamamlamak için özet bir biçimde, Peloponnesos'ta IX. yüzyıldan sonra Slavların varlığı konusuna değinmiştir.

Burada tanıtımını sunmaya çalıştığımız Riveros'un eserinin merkezinde *Monemvasia Kroniği* bulunmaktadır. Riveros'un asıl odaklandığı konu ise Balkan Yarımadası'nın ve özellikle de Peloponnesos'un *Slavizasyon* sürecidir. Buna rağmen belirtmek gerekir ki, *Monemvasia Kroniği*'nde Slavlardan ziyade Avarlardan bahsedilmektedir. Hatta Riveros'un iddia ettiğinin aksine, kroniğin bilinmeyen yazarı “*Hellas'ın Tamamı*”nın işgal edilmesini Avarlara (*sic*) mâl

eder. Yukarıda kısaca değinmeye çalıştığımız gibi Riveros, burada kroniğin Avarlar derken Slavları kastetmiş olabileceğini hatta bu iki kelimenin sinonim olarak kullanıldıklarını düşünmektedir. Fakat bu görüşe kelimenin tam manasıyla katılmak mümkün değildir. Öyle ki, kronik içerisinde Avarlar ile Slavlar arasında bir ayırım yapıldığını gösteren yeterli kanıt mevcuttur. Kronik yazarının Avarlar derken gerçekten de Avarları kastetmiş olabileceği ihtimalinin de hesaba katılması gerekirdi. Yani burada *Peloponnesos'un Slavizasyonu* kadar *Avarizasyonu*'ndan da pekâlâ bahsedilebilir ve hatta bahsedilmeliydi de. Bu yaklaşım ile birkaç yüzyıl boyunca Orta ve Doğu Avrupa'da hâkim güç konumunda bulunan Avarların sessiz sedasız tarih sahnesinden çekilişlerine de ışık tutulmuş olacaktır. Yanıltıcı ismine rağmen, bu çalışma kesinlikle bir edisyon-kritik değildir. Bu nedenle *Monemvasia Kroniği*'nin İspanyolca tercümesi verilirken metnin Hellence orijinalinin de çalışmaya dâhil edilmemiş olması da anlaşılabilir bir durumdur. Buna rağmen okuyucuya orijinal Hellence metnin de sunulması daha faydalı olabilirdi. Genel manada bakıldığında Ortaçağ Avrupa toplumunun bileşenlerinden biri olan Slavlar, tematik bir çalışmada başarılı bir şekilde temsil edilmiştir.